

**Emlékezés Edvi Illés Károlyra (1842-1919), a Magyar Tudományos
Akadémia levelező tagjára**
**Remembering Károly Edvi Illés (1842-1919), Corresponding Member of the
Hungarian Academy of Sciences**

A magyar jogtudomány kimagasló alakja, Edvi Illés Károly – aki életművével beírta nevét a hazai büntetőjog halhatatlanjai közé – 100 évvel ezelőtt, 1919. április 6-án hunyt el.

A későbbi kiváló jogász 1842. június 26-án született a Somogy vármegyei Szilben, ahol az evangélikus lelkészcsaládból származó édesapja gazdatiszt volt.

Tanulmányait az aszódi és a soproni evangélikus líceumokban folytatta, érettségije után pedig 1860-ban a bécsi egyetem jogi karára iratkozott be, majd a következő évtől a pesti tudományegyetemen tanult 1864-ig. Ezután 1867-ig a Degenfeld grófi család sziráki kastélyában tevékenykedett magántanárként. Ebben az évben a pesti egyetem doktorrá avatta, majd a pesti királyi táblán az ügyvédi vizsgát is letette.

1867 novemberében Pest-Pilis-Solt vármegye tiszti alügyészeként hivatali pályára lépett. E beosztásában 1869 nyarán a Szegedre küldött királyi biztos mellé delegált vármegyei törvényszék egyik ügyészeként a városba került. Ez az 1873-ig tartó időszak életének meghatározó élménye volt, melynek során közreműködött „*az alsó-tiszai vidéken megzavart közbiztonság helyreállítása iránti intézkedések és az ezzel egybefüggő büntügyi elővizsgálatok*” végzésére felhatalmazott, gróf Ráday Gedeon vezette biztosság mellett működő bíróságok munkájában. Ennek során ő képviselte a vádat 1872 decemberében a legendás betyárvezér, Rózsa Sándor perében is. Később *Emlékeim a szegedi várból* címmel örökítette meg ezeket az éveket. A végleges formájában 1923-ban megjelent memoár e korszak megismerésének pótolhatatlan forrása, amelyből a társadalom- és a jogtörténet, valamint a néprajztudomány művelői is meríthetnek.

Az állami igazságszolgáltatási szervezet létrehozásakor Edvi Illést az uralkodó 1872. január 1-jével Szolnokra nevezte ki királyi ügyésznek. De ő ténylegesen továbbra is a szegedi várban szolgált, mint a felderített bűnügyekkel továbbiakban foglalkozó delegált aradi királyi törvényszékhez rendelt közvádló. E működés 1873. tavaszi befejezését követően Szolnokon foglalta el hivatalát, majd 1876-ban a pécsi királyi ügyészség élére került.

Néhány év múlva azonban szembetegsége miatt megvakult, ezért 1883-ban meg kellett válnia beosztásától. Edvi Illés Károly lelkierőjével a végzetes betegségen felülemelkedve ügyvédi gyakorlatba kezdett, amelyet Pécsen, Aradon majd Budapesten folytatott. E működése során bontakoztatta ki mindenki által elismert szellemének, csodálatos emlékező és elemző tehetségének, s mélyreható ítélőképességének felhasználásával azt a tevékenységet, amelynek eredményeként a magyar jogtudomány jeles alakjai közé emelkedett. (Az öt gyermekkorától ismerő későbbi büntetőjogtudományi kiválóság, Angyal Pál visszaemlékezése szerint a vak Edvi Illés a neki felolvasott jogszabályokat, jogeseteket, szakmunkákat megjegyezve elemezte, majd gondolatait tollba mondva fejtette ki eszméit az adott témáról.)

Tudományos tevékenységet pályája kezdetétől folytatott, hiszen 1867-től részese volt írásaival a magyar jogirodalomnak. A következő évtizedekben számtalan írása jelent meg a kor gazdag jogtudományi sajtójában: a Magyar Jogtudományi Hetilap, a Magyar Igazságügy, a Büntető Jog Tára, a Jogtudományi Közlöny, A Jog, az Ügyvédek Lapja, a Jogi Szemle, a Magyar Jogászegyleti Értekezések hasábjain között tanulmányai köteteket töltenének meg.

Úttörő jelentőségű, a jogtudományt és a jogalkalmazást meghatározó munkájává a kommentátori tevékenysége vált. Maga erről akként vallott, hogy „*engem a végzet úgy látszik arra predestinált, hogy a törvények meztelen §-ait felöltöztessem, netaláni fogyatékoságukat a kellő helyen alkalmazott vattával kitöltsem, túltengéseiket pedig valamely fodrocskával ügyesen eltakarjam, mert ez a kommentátor feladata*”.

Első ilyen munkája *A büntettekről, vétségekről és kihágásokról szóló magyar büntető törvénykönyvek magyarázata* című több kötetes műve volt, amelyik 1882-89 között jelent meg. Ebben az 1878. évi V. és az 1879. évi XL. törvénycikkkel megalkotott büntető kódexek rendelkezéseit értelmezte és fejtette ki. E hatalmas munkát később két részre választotta: a kihágásokról szóló kommentárja 1892-ben, majd átdolgozva 1903-ban jelent meg, míg a büntettekről és vétségekről szóló magyarázata még két ízben 1894-ben, továbbá 1909-ben, a jogfejlődés eredményeinek figyelemmel kísérésével, átdolgozva és bővítve került kiadásra.

E művet Finkey Ferenc akként méltatta, hogy ez „annyira korszakos munka volt, hogy nemcsak lelket lehelt a járni kezdő, hatalmas törvénybe, hanem elméleti, tudományos szempontból is oly jeles mű volt, hogy érte az Akadémia is tagjává választotta jeles megalkotóját”. Erre 1895. május 10-én került sor, majd a levelező tag Edvi Illés székfoglaló előadását *Parlamentari szólásszabadság* címmel 1903. június 15-én tartotta meg.

Ugyancsak részese volt – a korszak két kiemelkedő büntetőjogásának, Balogh Jenőnek és Vargha Ferencnek a társaként – a szintén alapvető fontosságú kódexnek, az 1896. évi XXXIII. törvénycikkkel létrehozott bünvádi perrendtartás magyarázata megírásának. E mű először 1898-1900-ban, majd átdolgozva 1909-10-ben jelent meg, jelentékenyen segítve a jogalkalmazói munkát.

Gyomai Zsigmond közreműködésével 1904-ben sajtó alá rendezte Csemegi Károly műveit. A nagy kodifikátort – aki mellett a büntető törvénykönyv létrehozása idején tevékenykedett is – a „*törvényszerzés művészenek*” tartotta, nagyra értékelve szerepét a modern magyar igazságszolgáltatási szervezet és jog létrehozásában.

Edvi Illés Károly maga is közreműködött a jogalkotásban. Közreműködött a büntetőjogi tárgyú jogszabályok tervezeteinek, javaslatainak véleményezésében, majd igazságügyi miniszteri megbízásra ő készítette el a megalkotandó új büntető törvénykönyv általános részének tervezetét, amellyel 1914-re készült el, de ez megvitatásra már nem került.

Írásain túl is részese volt az élénk jogász közéletnek: a szaksajtón túl a Magyar Jogászegylet ülésai, a kodifikációs tevékenységet szervező Igazságügyi Minisztérium szaktanácskozásai adtak lehetőséget gondolatainak kifejtésére.

Évekig tagja volt a korszak jogi szakvizsga testületének, a Bírói és Ügyvédi Vizsgáló Bizottságnak, továbbá betöltötte a jogászegylet titkári tisztét is. A szaksajtót nemcsak írta, de szervezte is, hiszen – az ügyvédi munka, a kodifikációs és a publikációs tevékenysége mellett – az 1902-ben indult színvonalas szakfolyóirat, a *Jogállam* főszerkesztőjeként működött.

Kortársai a kommentárjaiért és a magyar jogélet fórumain történt szerepléseiért, bölcs, kiegyensúlyozott műveinek okfejtéseiért tartották nagyra. Így hatalmas munkássága alapján joggal állíthatják tisztelői, hogy Edvi Illés Károly a „*magyar büntetőjogi irodalom vezérei, mesterei, büszkeségei közé emelkedett*”. Kommentárjaiban kifejtett gondolatai beépültek a joggyakorlatba, azok számos vonatkozásban ma is irányadóak.

Szócikkeivel közreműködött a korszak általános nagylexikonjainak, a Pallas, a Révai, továbbá a Magyar Jogi Lexikonnak a létrehozásában.

Edvi Illés Károly rendszeres munkatársa és vezércikkírója volt kora több napi és heti lapjának: a Budapesti Hírlap, A Hét, a Magyarország, a Budapesti Napló, a Pesti Hírlap, a Politikai Hetiszemle, Az Újság, az Arad és Vidéke számos írását közölte. Szépirodalommal és zenével is foglalkozott, színműveket is írt. Világtalansága ellenére részese volt a balatoni vízi életnek.

1919. április 6-án halt meg Budapesten, s 8-án a rákoskeresztúri temetőben hantolták el. Temetésének negyedik évfordulóján szállították maradványait a Kerepesi úti temetőbe, ahol a Magyar Tudományos Akadémia kezdeményezésére a főváros által adományozott díszsírhelyen nyert örök nyugalmat. Ma szerény lappal megjelölt sírja a Nemzeti Sírkert része.

Edvi Illés Károly főbb munkái

A büntettekről, vétségekről és kihágásokról szóló magyar büntető törvénykönyvek magyarázata. I-III. kötet, Budapest, 1882-1889. A kihágásokról szóló magyar büntető-törvények és az azokra vonatkozó eljárási szabályok magyarázata. Budapest, 1892. A büntetőtörvénykönyv magyarázata. I-III. kötet, Budapest, 1894. A bűnvádi perrendtartás magyarázata. I-IV. kötet, Budapest, 1898-1900. Parlamenti szólásszabadság – Székfoglaló értekezés: olvastatott a Magyar Tud. Akadémia II. osztályának 1903. jún. 15-én tartott ülésén. Budapest, 1903. A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata. I-III. kötet, Budapest, 1909. A bűnvádi perrendtartás magyarázata, kiegészítve az esküdtbírásról s a bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről szóló törvényekkel. I-III. kötet. Budapest, 1909-1910. A büntettekről és vétségekről alkotandó magyar büntetőtörvénykönyv általános részének tervezete. Budapest, 1914. Emlékeim a szegedi várból. Kecskemét, 2009.

Felhasznált irodalom

Angyal Pál: Edvi Illés Károly 1. tag emlékezete, Budapest, 1929.
Angyal Pál: Emlékeimből, Pécs, 2010.
Degré Miklós: Edvi Illés Károly, Bűnügyi Szemle 1918/7.
Edvi Illés Károly: Emlékeim a szegedi várból, Kecskemét, 2009.
Edvi Illés Károly: Hogy lett belőlem kommentátor? Arad és Vidéke 1892. április 30.
Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái VII. kötet, Budapest, 1990.
A Magyar Tudományos Akadémia tagjai I. kötet, Budapest, 2003.
Magyarország tiszti cím- és névtára (sorozat), Budapest, 1873-1918.
Magyar Tudományos Akadémia – Tagajánlások 1895-ben, Budapest, 1895.

Nánási László PhD,
Bács-Kiskun megyei főügyész,
Szegedi Tudományegyetem
c. egyetemi docens
e-mail NanasiL@mku.hu